

Список використаних джерел

1. Тарануха В.П. Мета, завдання та зміст адміністративного судочинства / В.П. Тарануха // Науковий вісник Чернівецького Національного університету ім. Юрія Федьковича. – 2011. – Вип. 597. – 84-89.
2. Адміністративне право України / [Авер'янов В. Б., Андрійко О. Ф., Битяк Ю. П. та ін.]. – К. : Юридична думка, 2007. – 852 с.
3. Клименко М.М. Адміністративне судочинство як форма захисту прав власності громадян в Україні / М.М. Клименко // Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. – 2010. – Том 23 (62). №2 – С. 307-312.
4. Адміністративне право України / [Коломієць Т. О., Пиріжкова Ю. В., Армаш Н. О. та ін.]. – К. : Істина, 2009. – 256 с.

Грицик В.В., ад'юнкт кафедри конституційного та міжнародного права Національної академії внутрішніх справ

ДОКТРИНАЛЬНІ ДЖЕРЕЛА КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА ОСОБИ НЕ ДАВАТИ ПОКАЗАННЯ АБО ПОЯСНЕННЯ ЩОДО СЕБЕ, ЧЛЕНІВ СІМ'Ї ЧИ БЛИЗЬКИХ РОДИЧІВ

Демократичні перетворення та розбудова громадянського суспільства – це два вихідних орієнтири сучасного цивілізаційного розвитку України. Остаточна відмова від авторитаризму, а також сприйняття європейської системи цінностей і їх імплементація – всі ці здобутки обумовлюють необхідність посилення з боку держави захисту прав та свобод людини і громадянина. Система конституційних прав є вихідною для формування всього правового поля держави, тому від її широти та ґрунтовності залежить рівень урегульованості

суспільних процесів. Одним із таких ключових прав є право особи не давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів, так звана свобода особи від самовикриття.

Інститут свободи особи від самовикриття, викриття членів сім'ї чи близьких родичів не новий у вітчизняній конституційно-правовій доктрині, але той рівень розвитку та методологічного оформлення, якого він набув є квінтесенцією ступеня демократизації суспільних процесів. Цікаво, що наприклад у так званому кодексі «Права, за якими судиться малоросійський народ» XVIII ст., аналізований нами інститут свободи від самовикриття та викриття родичів мав імперативний характер. Так відповідно до деяких статей заборонялося давати свідчення особам, які мали родинні стосунки із обвинуваченим або позивачем, або особам які мали залежне від них становище [1, с. 103–110]. Подібне обмеження але вже у формі права було введено в Статуті кримінального судочинства 1864 р. Родичі обвинуваченого або підсудного мали право відмовитися давати показання якщо це може зашкодити особі, але в жодному разі суд не розглядав це упереджено [2, с. 92-96].

Чи не вперше критичному аналізу інститут свободи особи від самовикриття норми піддав у своїх роботах І.Я. Фойницький, який виробив фундаментальні засадничі положення в кримінальному процесі в дореволюційні Росії. Зокрема він приходить до висновку, що захист особи в кримінальному процесі є важливим елементом судочинства, як процесу встановлення істини, а тому він повинен здійснюватися усіма можливими законними методами. Вичерпність заходів захисту є запорукою та об'єктивною необхідністю у визнанні законності кримінального процесу. При чому право особи не давати показання щодо себе чи близьких родичів є невід'ємним правом і взагалі не підлягає упередженій критиці з боку обвинувачення [3].

Подібної точки зору, щодо права особи не давати свідчення щодо себе як невід'ємного елементу правосуб'єктності обвинуваченого дотримувався і А. Ф. Коніі.

Зокрема в своїй видатній промові «О суде присяжных и об условиях его деятельности» він робить акцент на тому, що сама особа обвинуваченого не повинна бути центральним об'єктом в судовому процесі, оскільки центральне місце займає процес встановлення істини. В той час поведінка обвинуваченого викликана сукупністю моральних, фізіологічних та психологічних факторів, які є об'єктивними в його становищі і не повинні впливати на судження суду присяжних, в тому числі не повинно впливати і небажання особи свідчити проти себе, оскільки потреба подібного свідчення яскраво демонструє слабкість обвинувачення та недостатність доказів [4].

Власне, одна із доктринальних проблем, яку породжує активне застосування особою права не давати показання щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів є подолання упередженості у судових органів або суду присяжних стосовно тієї сторони судового процесу на користь якої мала місце така відмова. Але якщо проаналізувати інститут свободи особи від самовикриття або викриття своїх родичів та членів сім'ї з філософських позицій, то таке право об'єктивно є абсолютним, оскільки походить з самої людської природи. Самозбереження це інстинкт, силу якого подолати неможливо, а тому небажання особи свідчити проти себе або членів своєї сім'ї логічно розглядати як невід'ємний елемент самозахисту. Тому подібні свідчення можуть спотворювати дійсність та не сприятимуть пошуку істини. Лише в суспільстві із надзвичайним високим рівнем розвитку правової культури та правової свідомості особа може розуміти, що є загрозою для суспільства, але навіть за таких умов індивідуалізм самосвідомості та первинні інстинкти превалюють над логікою. З цих позицій наділення особи правом не давати показання щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів та закріплення цього права в ранзі конституційного є надзвичайним здобутком філософсько-правової думки XVIII-поч. XX ст.

Аналізуючи доктринальні або так звані ідеологічні джерела права особи не свідчити проти себе, близьких родичів та членів сім'ї слід ув'язати його із сутністю провадження чи то

кримінального, чи будь-якого іншого. Право особи не давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів породжує цілу низку інших інститутів та принципів правосуддя, зокрема принцип презумпції невинуватості.

З цього приводу Р. В. Бараннік зазначає, що ненадання підозрюваним чи обвинуваченим доказів своєї невинуватості в силу використання права на свободу від самовикриття не може розглядатися як доказ його винності. Принцип з'ясування об'єктивної істини вимагає від органів дізнання, досудового слідства та суду ставитись неупереджено до факту використання особою права на свободу від самовикриття і досліджувати всі обставини справи всебічно, повно та об'єктивно [5, с. 172-175].

Історично всі ці принципи розвивалися в сукупності і мали єдине теоретико-методологічне підґрунтя, в контексті філософсько-правового пізнання такої категорії як «істина» і «законність». Правова думка в процесі своєї діалектичної еволюції виробила такий комплекс прав та свобод який максимально відповідає потребам суспільного розвитку, але того суспільства де людина є абсолютною цінністю за умови її мирного добросусідства та співіснування з іншими членами такого соціуму, поваги до їх свобод, честі та гідності.

Слід також навести точку зору, А. В. Гордимова, який зазначає, що в сучасних умовах глобалізації спостерігається тенденція посилення ролі і значення правової доктрини при вирішенні тих або інших судових справ. Особливо дана тенденція виявляється в контексті забезпечення права захисту особи в кримінальному процесі. Сама по собі правова доктрина допомагає органічно з'єднати соціокультурний контекст розвитку суспільства з правовим статусом особи і громадянина. Саме тому, свобода від самовикриття розглядається не лише як елемент правосуб'єктності учасника кримінального процесу, а як загальносуспільна чи навіть загальнодержавна цінність. З цих позицій детермінація в кримінально-процесуальному законодавстві змісту та обсягів права особи не давати свідчення проти себе повинна бути максимально чіткою, а механізм правореалізації – максимально ефективним [6].

Таким чином, вітчизняна правова доктрина розвиваючись в умовах тотального поширення принципів демократії та розбудови громадянського суспільства визнає право не давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів як невід'ємне, природне, абсолютне та суб'єктивне право особи. Гарантування цього права демонструє ступень розвитку законності, а також правосвідомості як суспільства, так і окремого індивіда. Разом з тим, аналізоване право виявилось досить складним, оскільки є вихідним від складних філософсько-правових пошуків вирішення проблеми істинності. Але саме істинність як критерій сприйняття будь-якого явища правової реальності обумовлює необхідність існування та гарантування права особи не давати показання щодо себе або членів сім'ї.

Список використаних джерел

1. Дмитришин Ю. Хелмінське право як джерело «Права, за якими судиться малоросійський народ» 1743 р.// Вісник Львівського університету. – 2012. – Випуск 56. – С. 103–110.
2. Правова доктрина: загальнотеоретичний аналіз / І. В. Семеніхін; наук.ред. О. В. Петришин. – Х.: Юрайт, 2012. – 88 с.
3. Фойницкий И.Я. Защита в уголовном процессе как служение общественное / И.Я. Фойницкий. – С.-Пб.: Типо-литография А.М.Вольфа, 1885. – 66 с.
4. Кони А. Ф. Очерки и воспоминания : (Публичные чтения, речи, статьи и заметки) / А. Ф. Кони. – СПб. : тип. А. С. Суворина, 1906. / [репринт] – Х. Основа, 892 с.
5. Бараннік Р. В. Право особи на свободу від самовикриття, викриття членів її сім'ї чи близьких родичів у кримінальному процесі України: дис... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Р. В. Бараннік. – Запоріжжя: Запорізький юридичний ін-т., 2002. – С. 172-175.
6. Гордимов А. В. Доктринальні джерела права в умовах глобалізації / А. В. Гордимов // Право України. – 2014. – № 9. – С. 147-154.